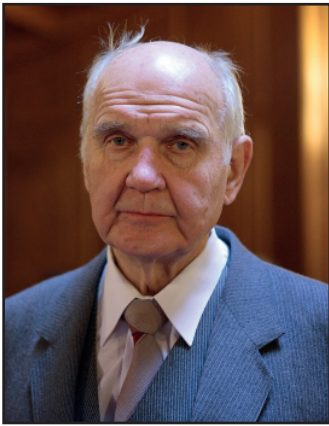

ЮХНОВСЬКИЙ ІГОР РАФАЇЛОВИЧ

Із сумом і гіркотою зустріли вістку про смерть 26 березня 2024 р. Ігоря Рафаїловича Юхновського. З життя пішла легендарна людина, одна з тих, кому Україна завдячує становленням незалежності. Ігор Рафаїлович прожив довге плідне життя, залишив видатну спадщину і як учений, і як політик, і як державний діяч.

Доктор фізико-математичних наук (1965 р.), професор (1967 р.), академік НАН України (1982 р.), голова Західного наукового центру НАНУ (1990—1998 рр.), директор Інституту фізики конденсованих систем НАН України (1990—2006 рр.), член Президії НАНУ (1990—1998 рр.).

Депутат Верховної Ради України I—IV скликань, голова комітету ВР із питань науки та освіти (1990—1994, 2000—2002, 2005—2006 рр.), член Президії Верховної Ради (1990—1994 рр.). Державний радник України, голова колегії з питань науково-технічної політики Державної Думи України (1992 р.), перший віцепрем'єр-міністр України (1992—1993 рр.). Фундатор та очільник Всеукраїнського об'єднання ветеранів (1996—2009 рр.), голова Українського інституту національної пам'яті (2006—2010 рр.) й Міжнародного благодійного фонду національної пам'яті України (з 2006 р.). Герой України (2005 р.), лауреат премії АН УРСР ім. М.М. Крилова (1986 р.) та премії НАН України ім. М.М. Боголюбова (2017 р.), почесний доктор Інституту теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАНУ, доктор honoris causa Львівського національного університету

Цитування: Верстюк В. Юхновський Ігор Рафаїлович. *Український історичний журнал*. 2024. № 2 (575). С. 243—246.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2024. № 2 (575)

ім. Івана Франка, Волинського національного університету ім. Лесі Українки, Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, Ужгородського національного університету та Національного університету «Львівська політехніка». Радник Президії НАН України (з 2010 р.), член Ініціативної групи «Першого грудня» (з 2011 р.).

Народився 1 вересня 1925 р. в с. Княгинин Млинівського р-ну на Рівненщині (тоді територія Польщі) в родині службовців із давніми православними традиціями та священницьким корінням. Закінчив Кременецький ліцей. У 1944 р. добровольцем пішов до радянської армії, війну закінчив в Австрії. З 1946 р. студент, згодом аспірант фізико-математичного факультету Львівського державного університету ім. І.Я. Франка. У 1954 р. захистив кандидатську дисертацію, у 1965 р. — докторську. Довгі роки творчої праці пов'язували Ігоря Рафаїловича з Національною академією наук України. У 1960-х рр. учений провів низку оригінальних досліджень у галузі теорії систем заряджених частинок, у 1969 р. у Львові створив відділ статистичної теорії конденсованих станів Інституту теоретичної фізики АН УРСР, з якого виріс Інститут фізики конденсованих систем. І.Р. Юхновський — автор близько 500 наукових праць, у тому числі 7 монографій і підручників. Він та його учні створили добре знану у світі львівську наукову школу статистичної фізики.

У 1990 р. І.Р. Юхновський, маючи вже добре за 60, будучи видатним фізиком, академіком НАНУ, директором академічного інституту, круто змінив траєкторію свого життя — пішов у велику політику, став депутатом Верховної Ради ще УРСР й очолив у ній опозиційну Народну раду, яка протистояла комуністичній більшості, ініціювала Декларацію про державний суверенітет України, а через рік — Акт проголошення незалежності України. І.Р. Юхновський наполегливо переконував у необхідності проведення Всеукраїнського референдуму на підтримку незалежності у грудні 1991 р. І не помилився. Два десятиліття, віддані політиці й державній роботі, зробили його ім'я широко відомим і шанованим. Після завершення депутатської кар'єри у червні 2006 р. І.Р. Юхновського урядовим рішенням призначено в. о. голови новоствореного Українського інституту національної пам'яті, який мав статус центрального органу виконавчої влади.

На момент створення інститут не мав ані фінансування, ані власного приміщення, ані будь-якої техніки. Фактично понад пів року голова установи, його заступники та їхні помічники (саме з цих людей складався штат співробітників у 2006 р.) працювали без заробітної плати. Призначення І.Р. Юхновського — фізика за освітою й фахом — спочатку викликало здивування та несприйняття у середовищі гуманітарної української інтелігенції, яка бачила на посаді голови когось зі свого кола. Але, як показав час, саме завдяки І.Р. Юхновському, його величезному політичному досвіду депутата Верховної Ради, члена уряду інститут відбувся. Він був важливим й ефективним комунікатором у середовищі політичної еліти та вищого державного істеблшменту. Його природна харизма, вміння знаходити точки дотику не лише з однодумцями, але й опонентами відчиняли двері високих урядових кабінетів, сприяли ухваленню необхідних рішень.

Під керівництвом І.Р. Юхновського у 2006—2009 рр. було пророблено велетенську роботу зі встановлення масштабів Голодомору, підготовлено і проведено через Верховну Раду України закон про Голодомор. Наступним кроком стала підготовка Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932—1933 рр. та спорудження першої черги меморіалу. І.Р. Юхновський підтримав ідею електронної геоінформаційної системи «Голодомор 1932—1933 років в Україні» та всіляко сприяв її розробці. Звернення голови Українського інституту національної пам'яті до Генеральної прокуратури України стало однією з підстав порушення кримінальної справи за фактом геноциду 1932—1933 рр. в Україні, в результаті розгляду якої у судовому порядку встановлено факт геноциду. УІНП провів значну роботу з відновлення пам'яті про історичні події Української революції 1917—1921 рр., а безпосередньо завдяки Ігореві Рафаїловичу було відкрито Музей Української революції в історичній будівлі Центральної Ради (Київський будинок учителя). В полі постійної уваги І.Р. Юхновського перебувала проблема з'ясування кількості жертв, яких зазнала Україна у часи тоталітаризму, насамперед у 1930—1950-х рр. Чимало енергії він доклав для створення меморіалу «Биківнянські могили». Як учасник Другої світової, солдат, котрий пройшов із боями Україну, Польщу, Чехію, Австрію, прагнув не лише чесно розповісти про особисто бачене й пережите на війні, але дати їй об'єктивну наукову оцінку. Ініціював проведення у стінах УІНП низки круглих столів, на яких обговорювалися найтрагічніші сторінки воєнного лихоліття. За його редакцією 2010 р. вийшла книга «Друга світова війна в історичній пам'яті України (За матеріалами Українського інституту національної пам'яті)».

Інститут не мав зали для засідань — ним став кабінет голови, який ніколи не знав тиші, це було місце запальних дискусій, пошуків нестандартних і нових форм роботи. Попри вік, очільник установи активно підтримував ініціативи інститутської молоді й сам брав у них безпосередню участь. Можливо, йому іноді не вистачало спеціальних історичних знань — він цього не приховував і намагався вчитися, багато читав. Це був особливий тип керівника, високоінтелегентної, світлої, віруючої людини, патріота, до якого тягнулися люди. В кабінеті голови УІНП часто можна було зустріти депутатів Верховної Ради України, урядовців, іноземних дипломатів, членів закордонних делегацій. Особливо тісні стосунки зав'язалися між інститутами пам'яті України й Польщі, спільними зусиллями шукалися шляхи для розв'язання складних історичних українсько-польських проблем.

Після завершення роботи в Українському інституті національної пам'яті І.Р. Юхновський повернувся до Львова, але й надалі продовжував активно займатися науковою та громадською діяльністю, зокрема можливістю застосування математичних методів в економіці, в розвитку суспільства, проблемами енергетики, безпеки об'єкта «Укриття» на Чорнобильській АЕС, іншими стратегічно важливими інноваційними речами, в тому числі гуманітарного характеру, розробляв проект нової Конституції України, заглиблювався у вітчизняну історію, продукував різні її версії, активно спостерігав за суспільним життям,

гостро переживав події війни. Він був незмінним учасником Ініціативної групи «Першого грудня» з моменту її заснування, в лоні якої зібралися найвідоміші українські моральні авторитети. Його підпис скріпив «Українську хартію вільної людини», заяву «Збережімо державу від саморуйнації!» та ін. Любов до України стала символом його життя, будь-яка справа, за яку він брався, завжди поєднувалася з національним інтересом.

І.Р. Юхновський залишив по собі велику наукову спадщину, частину якої опубліковано у 2005—2010 рр. у тритомнику «Вибрані праці». Це не тільки фізика, але й економіка, політологія та історія. Подвижництво вченого і громадсько-політичного діяча високо оцінено Українською державою, він був відзначений вищими державними нагородами.

Україна зазнала незмірної втрати. Світла пам'ять про видатного громадянина, патріота, вченого назавжди залишиться в наших серцях...

Надійшов / Received 30.03.2024

Владислав ВЕРСТЮК (Київ)